

การวิเคราะห์อายุพระพุทธรูปล้านนา จากจารึก และการตรวจสอบ ทางประวัติศาสตร์ศิลปะ¹

ชนิสานาคน้อย

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

คณะโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

จากการศึกษาพระพุทธรูปล้านนาที่มีจารึกพบว่าสามารถแบ่งออกตามลักษณะการจารึกเบื้องต้นได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มจารึกระบุศักราช และกลุ่มจารึกไม่ระบุศักราช ในการศึกษาจึงได้นำกลุ่มจารึกมีศักราชเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดอายุ ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มรูปแบบศิลปกรรมและแบบแผนของจารึกที่พบบนฐานพระพุทธรูปมาเป็นต้นแบบเพื่อใช้ในการวิเคราะห์กลุ่มจารึกไม่ระบุศักราช และกลุ่มที่จารึกกลบเลือน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ร่วมกันของวิธีการทางด้านจารึก และทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “พระพุทธรูปล้านนาที่มีจารึกกับการแปลความทางด้านประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ทางด้านศิลปกรรม” โดยได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2556

ในการศึกษาดังกล่าวได้นำวิธีการคำนวณปีศก และปีนักษัตรโดยส่วนใหญ่นิยมใช้ในการคำนวณเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเวลาที่บันทึกลงในจารึก และเอกสารโบราณ ซึ่งในการศึกษานี้ได้ดัดแปลงมาใช้ในการคำนวณเพื่อหาปีศักราช โดยการใช้ปีศก และปีนักษัตรจากจารึกบนฐานพระพุทธรูป

จากการศึกษาพบว่า สามารถนำวิธีการคำนวณจากปีศก และปีนักษัตร เพื่อหาปีศักราชได้ ซึ่งจะได้ผลของปีศักราชอย่างกว้าง โดยเมื่อได้ช่วงเวลาอย่างคร่าวๆ แล้ว จึงนำมาวิเคราะห์ร่วมกับการกำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะ ซึ่งผลของการวิเคราะห์ร่วมกันนั้นมีความสอดคล้องกันอย่างดี

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าแนวทางการวิเคราะห์โดยวิธีการทางด้านจารึก และทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการกำหนดอายุให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถนำแนวทางการวิเคราะห์ดังกล่าวไปใช้ในการกำหนดอายุศิลปวัตถุอื่นๆ ได้

คำสำคัญ: พระพุทธรูปล้านนา, จารึกล้านนา, ศิลปะล้านนา, ลำปาง

THE ANALYSIS OF LAN NA BUDDHA IMAGE WITH INSCRIPTION AND ART HISTORY

Chanisa Naknoy

Department of Art History

Graduate School Silpakorn University, Bangkok.

ABSTRACT

The Lan Na Buddha images with inscriptions on their bases can be categorized into 2 groups, namely those bearing the information on an exact casting year and those without it. As for the first group, the images can be clearly dated and easily categorized. The formats of inscriptions found in this group were also studied by the researcher in order to find the development. Then, employing the study methods of inscription and art history, the researcher compared the first group with the second one and the other having unclear inscriptions. It is found that though not inscribed with an exact casting year, the inscriptions of the second group always bear the information of eras or astrology years, which helps

us in estimating the period when those statues were made. The result of studying inscriptions was cross-checked with the study of art styles. The researcher discovered that these two methods can be used together well and thought that they can be applied in studying and dating other artifacts

Key words: Lan Na Buddha Image, Lan Na Inscription, Lan Na Art, Lampang

1. ข้อมูลโดยสังเขปของจารึกบนฐานพระพุทธรูปล้านนา

การจารึกบนฐานพระพุทธรูป เป็นการใช้พื้นที่บริเวณฐานหน้ากระดานของฐานบัว เพื่อใช้ในการจารึกข้อความลงไป โดยเนื้อหาที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูป มีความคล้ายคลึงกับจารึกล้านนาที่ปรากฏในวัสดุอื่นๆ ทุกประการ ทั้งรูปแบบที่ใช้ในการจารึก เนื้อหา รวมไปถึงระเบียบวิธีการจารึก แต่ด้วยพื้นที่ส่วนฐานมีขนาดหน้าตักพระพุทธรูป และความสูงของฐานไม่มากนัก จึงเกิดข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ในการจารึก ทำให้ต้องลดทอนเนื้อหาในการจารึกลง โดยอาจใช้วิธีการเลือกสรรข้อความที่สำคัญในการจารึกโดยผู้ให้สร้างพระพุทธรูป ส่งผลให้เนื้อหาในจารึกบนฐานพระพุทธรูปแต่ละองค์นั้นแตกต่างกัน ดังนั้นจารึกฐานพระพุทธรูปจึงทำหน้าที่เช่นเดียวกับจารึกทั่วไป คือเป็นการบันทึก และการบอกกล่าวให้คนทั่วไปได้รับรู้ โดยจะเน้นหนักในเรื่องการประกาศการบุญ โดยเฉพาะ

ภาษาที่ใช้ในการจารึกจะใช้ภาษาไทยยวน หรือไทยถิ่นเหนือ และภาษาบาลี ในส่วนอักษรที่ใช้ในการจารึกนั้นพบว่ามีการใช้อักษรฝักขาม และอักษรธรรมล้านนา โดยจะใช้อักษรฝักขามในการจารึกชื่อบุคคล และประโยคทั่วไป ส่วนอักษรธรรมล้านนาจะใช้ในการจารึกตัวเลข และหลักธรรม ซึ่งจากการศึกษาจารึกที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูป พบว่าส่วนใหญ่มีการจารึกเนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงกัน สามารถนำมาแบ่งตามเนื้อหาที่พบในจารึกฐานพระพุทธรูป คือ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการระบุปีสร้าง เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรม เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนา และเนื้อหาเบ็ดเตล็ด

2. การจารึกปีสร้างลงบนฐานพระพุทธรูป

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการระบุปีสร้าง นับว่าเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดอายุพระพุทธรูปที่พบ เนื่องจากเป็นหลักฐานที่มีการบันทึกเวลาสร้างลงบนศิลปวัตถุ จึงมีความเชื่อถือมากที่สุด โดยการบันทึกปีสร้างที่พบในจารึกบนฐานพระพุทธรูปมี 2 รูปแบบคือ การระบุปีสร้างในเนื้อหาจารึก และการระบุปีสร้างในดวงฤกษ์

2.1 ปีที่สร้าง บนฐานพระพุทธรูปล้านนา การระบุปีที่ปรากฏในฐานพระพุทธรูปมีศักราชที่ใช้ 3 แบบ คือ จุลศักราช² พุทธศักราช³ และมหาศักราช⁴ โดยพบว่ามีค่านิยมในการใช้จุลศักราชมากที่สุด ซึ่งหากมีการใช้มหาศักราชหรือพุทธศักราช มักจะใช้จุลศักราชควบคู่ไปด้วย

วิธีการคำนวณจุลศักราช ให้เป็นพุทธศักราช จะใช้การบวกจำนวน 1181 แล้วจึงจะได้ปีพุทธศักราช เช่น จุลศักราช 843 บวกกับ 1181 เท่ากับ พุทธศักราช 2042 ส่วนมหาศักราชจะใช้การบวก 621 เช่น มหาศักราช 1398 บวกกับ 621 เท่ากับ 2019 เป็นต้น (ตารางที่ 1)

² จุลศักราช หรือ ศักราชน้อย เป็นการนับตามแบบพม่า โดยมีพระสังฆราชชาวพม่า ชื่อ บุญโสรหัน เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น เมื่อปีพุทธศักราช 1181 ซึ่งเป็นปีที่ท่านได้ขึ้นราชสมบัติ และเป็นกษัตริย์แห่งพุกาม

³ พุทธศักราช เริ่มนับหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว โดยการนับแบบพม่า จะเริ่มนับจากหลังจากปรินิพพาน 1 ปี เป็น พ.ศ. 1 โดยเริ่มปีในวัน แรม 1 ค่ำ เดือน 6 และสิ้นปีในวันขึ้น 15 ค่ำ ในส่วนการรับแบบลังกา เริ่มนับ พ.ศ. 1 หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

⁴ มหาศักราช เริ่มนับตั้งแต่วันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 621 ปี โดยพระเจ้าสลิวาหนะ แห่งราชวงศ์ศกะของประเทศอินเดีย ได้ตั้งขึ้นเมื่อครั้งทรงปราบอินเดียฝ่ายใต้ได้แล้ว

ตารางที่ 1 วิธีคำนวณจุลศักราช และมหาศักราชให้เป็นพุทธศักราช

	เลขในจารึก		พุทธศักราช
จุลศักราช	843	+ 1181	2024
มหาศักราช	1398	+ 621	2019

2.1.1 การจารึกปีจุลศักราช พบการใช้มากที่สุดบนจารึกฐานพระพุทธรูป อาจเนื่องจากอิทธิพลศิลปะพุกามที่เข้ามา และความแพร่หลายในดินแดนแถบนี้ โดยปรากฏการใช้จุลศักราชในอาณาจักรสุโขทัย และล้านช้างด้วย จากการเก็บข้อมูลจากจารึกฐานพระพุทธรูปสามารถแบ่งการใช้ออกเป็น การจารึกปีรูปแบบเต็ม ตัวอย่างเช่น “...(จุล) ศักราช 843 มาสเกณฑ⁵ 10436 หรคุณ⁶ 308211 เดือน 5 ขึ้น 2 ค่ำ วันอาทิตย์ (ตามวิธีนับแบบ) ไทย วันรวงเม็ด..” (อินส์ 2519, 57-58) ซึ่งเป็นการบอกปีการสร้างรูปแบบเต็ม มีการบอกวัน เดือน ปี ที่สร้างอย่างละเอียด ในส่วนการจารึกปีรูปแบบย่อ เช่น “....สักราช 835” (อินส์ 2519, 60) และ “859” (อินส์ 2519, 81) ในการบอกปีรูปแบบย่อนั้น บางครั้งจะใช้คำว่า “สักราช หรือศักราช” ในที่นี้หมายถึง จุลศักราช นำหน้าตัวเลข หรือบางครั้งจะจารึกเพียงตัวเลขเท่านั้น

2.1.2 การจารึกปีมหาศักราช พบการใช้มหาศักราชเพียง 1 องค์ โดยการใช้มหาศักราชจะมีเพียงตัวเลขเท่านั้น ไม่มีคำบ่งบอกใดๆ เพื่อแสดงรูปแบบการ

⁵ จำนวนเดือนตั้งแต่วันตั้งจุลศักราชมาถึงเวลาทำพิธี

⁶ จำนวนวันนับตั้งแต่วันตั้งจุลศักราชมา

นับปี แต่จะมีการให้รายละเอียดเพิ่มเติม เช่น ปีวอก ซึ่งเป็นการเรียกปีนักษัตรที่พบในภาคกลาง ตัวอย่างเช่น

“(มหาศักราช) 1398 ปีวอก เดือน 3 ขึ้น 5 ค่ำ วันอาทิตย์ อุตตรภัทร
นักษัตร ยามเสาร์....” (ประชุมจารึกเมืองพะเยา 2538, 89-92)

2.1.3 การระบุปีพุทธศักราช พบการใช้ปีสร้างแบบพุทธศักราชจำนวน 3 องค์ โดยจะมีคำเรียกแทนพุทธศักราชว่า “พระเจ้านิพพานได้” หรือ “พุทธศาสนาพันไป” เพื่อเป็นการบอกว่า ตัวเลขนั้นจะใช้นับปีแบบพุทธศักราช เช่น “พระเจ้านิพพานได้ 2024 ปีในปีคดไ้”⁷ (ประเสริฐ 2551, 158) “(จุล) ศักราชได้ 894 พุทธศาสนาพัน (ไป) แล้วได้ 2076 ปี....” (ฮันส์ และคณะ 2551, 245-256) และ “ปีเต่ายี่ จุลศักราช 964 ตัวเดือนเจียง...อดีตวรพุทธศาสนาอันล่วงแล้วได้ 2146 วัสสา ปลายเดือน 5...” (ประเสริฐ 2551, 227-228)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า มีการใช้คำนำหน้าตัวเลขเพื่อบอกการใช้พุทธศักราชที่แตกต่างกัน คือ “พุทธศาสนาพัน (ไป) แล้ว” และ “พระเจ้านิพพานได้” ซึ่งน่าจะมึวิธีการนับปีที่แตกต่างกัน โดยหากนำจารึกที่มีทั้งการระบุจุลศักราชและพุทธศักราชในองค์เดียวมาคำนวณ จะได้พุทธศักราชไม่เท่ากัน เช่น

จุลศักราช 894 เท่ากับ พุทธศักราช 2075 โดยในจารึกระบุว่า พุทธศาสนาพัน (ไป) แล้วได้ 2076 ปี ระยะเวลาห่างกัน 1 ปี แสดงว่า การนับแบบจุลศักราชนั้น เป็นการนับตามแบบพม่า ที่เริ่มนับ พ.ศ. 1 ตั้งแต่ปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน

⁷ ผู้แปลจารึกได้คำนวณปีที่สร้าง คือ ปีคดไ้ ซึ่งเป็นการเรียกตามชื่อ และศกแบบไทยโบราณ กับ พุทธศักราชที่กล่าวถึงนั้น เป็นการบอกปีที่สร้างปีเดียวกัน

แต่การใช้พุทธศาสนาพัน (ไป) แล้ว หรือ พุทธศักราช เป็นการนับตามแบบ
ลังกา ที่เริ่มนับ พ.ศ. 1 เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว 1 ปี

ดังนั้นคำว่า “พระเจ้านิพพานได้” อาจจะใช้การนับแบบพม่า แต่คำว่า “พุทธ
ศาสนาพัน (ไป) แล้ว” อาจจะใช้การนับแบบลังกา โดยความรู้ หรือความนิยม
ของการนับแบบลังกา น่าจะมาจากการไปศึกษาพระธรรมที่ลังกา ตั้งแต่ในสมัย
พระเจ้าติโลกราช และสมัยพระเมืองแก้ว

แม้ว่าการจารึกระบूपีสร้างจะมีการใช้หลายหลายรูปแบบ แต่การระบूपีสร้าง
ส่วนใหญ่เน้นการจารึกปีสร้างในรูปแบบเต็ม ซึ่งสามารถพบได้ตั้งแต่พุทธ
ศตวรรษที่ 21 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 ในส่วนที่ระบूपีสร้างรูปแบบย่อพบในช่วง
พ.ศ. 2030 – 2070 เท่านั้น อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการระบूपีสร้างแสดง
ถึงการให้ความสำคัญกับการจารึกที่ต้องระบूपีสร้าง อาจเพื่อเน้นย้ำการ
กระทำบุญนั้น และอาจเกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางศาสนาด้วย

นอกจากนี้การระบूपีสร้างแบบละเอียด ที่ให้ความนอกจาก วัน เดือน ปี และ
เวลา ยังมีการระบู่ถึงฤกษ์ที่เป็นมงคลในการสร้างพระพุทธรูปด้วย เช่น “...ปี
เต่าสี่ เดือน 8 แรม 7 ค่ำ (แม้ว่า) วันเสาร์ ไทย (ว่าวัน) กัดไก่ ได้ฤกษ์ 24 ตัว⁸
ชื่อเทวีฤกษ์” (ฮันส์ และคณะ 2551, 245-256) ซึ่งมักปรากฏความในรูปแบบ
ละเอียดในช่วงครึ่งหลัง พุทธศตวรรษที่ 21 อาจจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่นิยม
ขณะนั้น

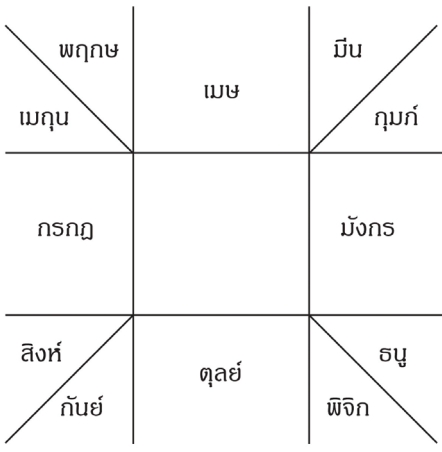
⁸ ฤกษ์ คือ ชื่อฤกษ์ หรือดาวฤกษ์ มีทั้งหมด 27 หมู่

จากจารึกบนฐานพระพุทธรูปที่ปรากฏ จะสังเกตได้ว่าผู้ให้สร้างพระพุทธรูป จะให้ความสำคัญกับการระบุปีที่สร้างพระพุทธรูปมาก บางครั้งมากกว่า การจารึกชื่อผู้สร้าง แต่ก็มีพระพุทธรูปบางองค์ที่ไม่ได้ระบุปีที่สร้าง แต่ใช้ ดวงฤกษ์ในการบอกปีที่สร้างแทน

1.2 ดวงฤกษ์ หรือดวงชาตา ที่ปรากฏบนฐานพระพุทธรูปล้านนา

ดวงฤกษ์ หรือดวงชาตา เป็นการบอกถึงปีในการสร้างสิ่งที่ได้กล่าวนำไป โดยใน จารึกฐานพระพุทธรูปก็ปรากฏการใส่ดวงฤกษ์ด้วย

ดวงฤกษ์มีจะลักษณะเป็นวงกลม แบ่งเป็น 13 ส่วนตามสุริยคติ โดยการเรียก ชื่อตามสุริยคติ จะเรียกตามชื่อกลุ่มดาว 12 กลุ่ม เรียกว่า ราศี ได้แก่ กลุ่มดาว เมษ พฤษภา เมถุน กรกฎ สิงห์ กันย์ ตุล พิจิก ธนู มังกร กุมภ์ และมีน ดังนี้ (ประเสริฐ 2551, 465) (ภาพที่ 1)

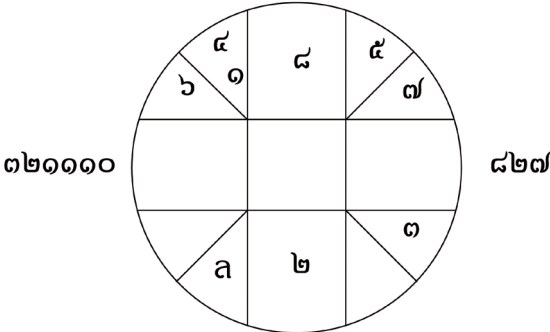
ภาพที่ 1 ตำแหน่งการวางชื่อกลุ่มดาวในดวงฤกษ์

และภายในดวงฤกษ์จะมีตัวเลขอยู่ในแต่ละราศี โดยมากจะพบตัวเลข 1 – 8 ซึ่งตัวเลขดังกล่าวมีความหมายแทนดาวเคราะห์ต่างๆ ดังนี้ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ตัวเลขแทนราศีในดวงฤกษ์

เลข	แทน	เลข	แทน
1	พระอาทิตย์	6	พระศุกร์
2	พระจันทร์	7	พระเสาร์
3	พระอังคาร	8	พระอังคาร
4	พระพุธ	9	พระราหู
5	พระพฤหัสบดี	0	พระเกตุ

การอ่านดวงฤกษ์จะต้องใช้ตัวเลขที่ปรากฏอยู่ในแต่ละราศีในการอ่านจารึก เพื่อบอกการสถิตของนพเคราะห์ต่างๆ และฤกษ์ยามดีที่เหมาะสมแก่การสร้างวัตถุ นั้นๆ ตัวอย่างเช่น จารึกฐานพระพุทธรูป วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2008

ภาพที่ 2 ดวงฤกษ์บนฐานพระพุทธรูป วัดเชียงมั่น จ.เชียงใหม่
ที่มา: (ฮันส์ 2519, 55-56)

โดยภายในดวงฤกษ์จะมีวิธีการอ่านดังนี้

“321110” เป็นหรรษ คือ จำนวนวันตั้งแต่ตั้งจุลศักราช

“827” เป็นจุลศักราช ตรงกับ พ.ศ. 2008

เลข 1 พระอาทิตย์ และเลข 4 พระพุท สถิตอยู่ในราศีพฤษภ

เลข 2 พระจันทร์ สถิตอยู่ในราศีตุล

เลข 3 พระพุธ สถิตอยู่ในราศีธนู

เลข 5 พระพฤหัสบดี สถิตอยู่ในราศีมีน

เลข 6 พระศุกร์ สถิตอยู่ในราศีเมถุน

เลข 7 พระเสาร์ สถิตอยู่ในราศีกัมภ์

เลข 8 พระเกตุ สถิตอยู่ในราศีเมษ

ล คือ ราศีที่โผล่ขึ้นจากขอบฟ้าทางทิศตะวันออกในขณะที่ทำพิธี

จากการศึกษาปรากฏการใช้ดวงฤกษ์ในจารึกฐานพระพุทธรูปในช่วง พ.ศ. 2008 ถึง พ.ศ. 2227 จำนวน 12 องค์ แบ่งเป็นการสร้างในช่วงสมัยพระเจ้าติโลกราช จนถึงสมัยพม่าปกครองล้านนา โดยการจารึกดวงฤกษ์นั้นน่าจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มพระสงฆ์ เนื่องจากส่วนใหญ่พบรายนามกลุ่มผู้สร้างเป็นพระสงฆ์ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นมหาเถร หรือสังฆราช เป็นผู้สร้างเพียงองค์เดียว หรือเป็นประธานในการสร้าง นอกจากนี้การจารึกดวงฤกษ์ยังสัมพันธ์กับขนาดฐานของพระพุทธรูป เนื่องจากต้องใช้พื้นที่ในการจารึกมากกว่าการจารึกอักษร ดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงเรื่องพื้นที่เป็นสำคัญ

การดูฤกษ์ยามคงเป็นวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกมายาวนาน โดยมีกลุ่มพระสงฆ์เป็นสื่อเชื่อมต่อความศักดิ์สิทธิ์ดังเช่นที่พบเห็นในปัจจุบัน

2. จารึกบนฐานพระพุทธรูปที่ระบุปีศก และปีนักษัตร

โดยทั่วไปการจารึกบนฐานพระพุทธรูปจะเป็นการบันทึกข้อมูลในการสร้าง เช่น เวลา สถานที่ นาม มูลเหตุ และคำอธิษฐาน ซึ่งในส่วนการบันทึกปีสร้างนั้นจะพบว่ามีการระบุปีเป็นจุลศักราช พร้อมทั้งมีการบอกปีศก⁹ และปีนักษัตร¹⁰ ตามแบบที่พบได้ในพงศาวดารและเอกสารโบราณทางภาคเหนือ จึงสามารถทำให้ทราบปีสร้างและกำหนดอายุที่แน่นอนในการสร้างพระพุทธรูปได้ แต่จากการสำรวจพบว่ามีพระพุทธรูปกลุ่มหนึ่งจารึกเพียงปีศกและปีนักษัตร ซึ่งไม่ได้ระบุเป็นเลขปีจุลศักราช โดยอาจเกิดจากความงใจของผู้ให้จารึก หรือเกิดจากจารึกได้ลบเลือนไปก็ตาม ทำให้พระพุทธรูปที่มีจารึกกลุ่มนี้ไม่สามารถกำหนดอายุพระพุทธรูปเป็นปีศักราชได้ แต่จะการใช้การวิเคราะห์ทางรูปแบบศิลปะในการกำหนดอายุอย่างคร่าวๆแทน

ในการคำนวณหาปีจุลศักราช โดยการใช้ปีศก และปีนักษัตรที่ปรากฏในจารึกบนฐานพระพุทธรูปนี้ จะสามารถกำหนดอายุการสร้างได้เบื้องต้น เพราะผลที่ได้นั้นจะเป็นปีสร้างแบบไม่เจาะจงปี ซึ่งจะเป็นปีที่มีช่วงเวลาห่างกัน 60 ปี¹¹ ทำให้ไม่สามารถกำหนดอายุที่ชัดเจน ดังนั้นหากนำปีสร้างอย่างคร่าวๆ ที่

⁹ ปีศก หรือแม่ปีมี 10 ตัวเรียงตามลำดับดังนี้ กาบ ดับ ระวาย เมิง เบิก กัด กต รวง เต่า กา

¹⁰ ปีนักษัตร หรือลูกปีมี 12 ตัวเรียงตามลำดับดังนี้ ไข่ เป้า ยี เม้า สี ไล่ ซง้า เม็ด สัน เรา้ เสด ไก่

¹¹ เป็นการนับระยะเวลาครบรอบตามจันทรคติจากปีศก และปีนักษัตร ที่ครอบคลุมการคำนวณในช่วงระยะเวลาครบ 60 ดังนั้น 60 ปี มาจากการคำนวณรอบ 10 ปี และรอบ 12 ปีของปีนักษัตร ซึ่งจะมีการนับเริ่มที่ กาบไข่ ดับเป้า ระวายยี เมิงเม้า เบิกสี กัดไล่ กตซง้า รวงเม็ด เต่าสัน กาเรา้ กาบเสด ดับไก่ ระวายไข่ เมิงเป้า ไปเรื่อยๆ จนครบรอบเมื่อครบ 60 ปีจึงมาเริ่มที่กาบไข่อีกครั้ง

คำนวณได้ นำมาวิเคราะห์ร่วมกับรูปแบบศิลปะ จะทำให้เห็นวิธีการในการกำหนดอายุร่วมกันของ 2 แนวทางศึกษา คือ จารึก และศิลปะ เพื่อเป็นการตรวจสอบให้เห็นข้อเท็จจริงในการกำหนดอายุศิลปะ

2.1 วิธีการคำนวณปีศก และปีนักษัตร

มีการคิดค้นวิธีคำนวณหาปีศก และปีนักษัตรจากนักวิชาการหลายวิธีด้วยกัน (ทวิ 2531, 7-9) โดยแต่ละวิธีมีความซับซ้อน และส่วนใหญ่นั้นจะต้องใช้เลขจุลศักราชเป็นตัวตั้งในการหาปีศก และนักษัตร (ทวิ 2532, 13-18) แต่มีวิธีการคำนวณรูปแบบหนึ่งที่เป็นวิธีการคำนวณเทียบจากตารางที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์ เข้าใจได้ง่าย และได้รับการตรวจสอบจาก ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาโบราณ (ทวิ 2531, คำนำ) ว่ามีความถูกต้องแม่นยำ (ภาพที่ 3) โดยตารางคำนวณดังกล่าวมีจุดประสงค์ไว้เพื่อตรวจสอบความถูกต้องระหว่างตัวเลขปีศักราช เปรียบเทียบกับปีศก และปีนักษัตร ที่ปรากฏในจารึกหลักเดียวกัน ซึ่งสามารถนำตารางดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการคำนวณปีศักราช จากปีศก และปีนักษัตรที่ปรากฏบนจารึกฐานพระพุทธรูป จะทำให้ทราบถึงเลขปีศักราชที่สร้างอย่างคร่าวๆ ได้

การใช้ปีศก และปีนักษัตรที่พบในจารึก หรือเอกสารทั่วไปในภาคเหนือ จะใช้ปีศกขึ้นก่อนและตามด้วยปีนักษัตร เช่น “ปีกตไข่” ปีศก คือ กต และปีนักษัตร คือ ไข่ โดยในตารางจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนศกจะอยู่ด้านข้างซ้าย และขวา ส่วนนักษัตรมี 3 แถวอยู่ส่วนบน และล่าง และส่วนตัวเลขอยู่ตรงกลาง

ที่มา: (ทวิ 2531, 8)

วิธีการใช้ตารางหาศก และปีนักษัตรของจุลศักราช (ทวิ 2531, 9-10) ทำโดยการนำเลขจุลศักราช 1 ตัว ที่เป็นตัวเลขเริ่มต้น (ตารางที่ 3) ซึ่งอยู่ในเลข 1 ตัวในหลักร้อย หรือ เลข 2 ตัวในหลักพัน และหลักร้อย มาเทียบกับตารางแนวนอนที่เป็นปีนักษัตร ซึ่งมีทั้งหมด 3 แถว โดยเลือกแถวตามตัวเลขเริ่มต้น หลังจากนั้นหาเลข 2 ตัวท้าย ในหลักสิบ และหลักหน่วย ในส่วนกลางของตาราง เมื่อได้แล้วอ่านส่วนแนวขวางจะเป็นชื่อปีศก และอ่านแนวตั้งจะเป็นชื่อปีนักษัตร

ตารางที่ 3 การเทียบตัวเลขจุลศักราชในหลักร้อย

แถวที่ 1 (บน)	0	3	6	9	12	15	18	
แถวที่ 2 (กลาง)	1	4	7	10	13	16	19	22
แถวที่ 3 (ล่าง)	2	5	8	11	14	17	20	

ตัวอย่างเช่น จารึกบนฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ จารึกความว่า “...ในปีเต่ายี่ ศักราชได้ 844 แล” นำตัวเลขหลักร้อยที่ใช้ในที่นี้ คือ เลข 8 ซึ่งจะอยู่ในปีนักษัตรแถวที่ 3 ล่างสุด และหาเลข 44 ในส่วนกลางตาราง เมื่ออ่านแถวในแนวขวางก็ได้เป็นปีศก “เต่า” และส่วนแนวตั้งจะเป็นปีนักษัตร “ยี่” เป็นต้น

การคำนวณตามตัวอย่างข้างต้นนั้น จะเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของการอ่านตัวเลขปีจุลศักราชที่ปรากฏในจารึก แต่ถ้าหากจารึกที่พบไม่มีการระบุตัวเลขปีศักราช สามารถใช้วิธีการคำนวณแบบสุ่มตัวเลขในหลักพัน หรือหลักร้อย

อนึ่งการศึกษาพระพุทธรูปที่มีจารึกบนฐานในครั้งนี พบพระพุทธรูปที่ระบุปีสร้างตั้งแต่ปีจุลศักราช 827 และใหม่ที่สุดในปีจุลศักราช 1190 จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปที่มีจารึกทั้งหมด มีอายุอยู่ในระหว่างปีจุลศักราช 800 – 1190 ฉะนั้นเลข คือ 8, 9, 10 และ 11 หลังจากนั้นให้นำชื่อศก และปีนักษัตรมาเทียบในตาราง โดยการดูในแนวขวาง และแนวตั้ง ตัวอย่างเช่น “ปีกตไฉ้” เริ่มจากการดูปีนักษัตรแถวที่ 3 ในส่วนของเลข 8 เมื่อดูส่วนตารางของศก และปีนักษัตรที่ตรงกัน จะได้ตัวเลข 42 จึงเท่ากับจุลศักราช 842 และเมื่อดูปีนักษัตรแถวที่ 1 ในส่วนของเลข 9 จะได้ตัวเลข 02 และ 62 เท่ากับปีจุลศักราช 902 และ 962 ต่อมาปีนักษัตรแถวที่ 2 ในส่วนของเลข 10 จะได้ตัวเลข 22 และ 82 เท่ากับปีจุลศักราช 1022 และ 1082 สุดท้ายปีนักษัตรแถวที่ 3 ในส่วนของเลข 11 จะได้ตัวเลข 42 เท่ากับปีจุลศักราช 1142 ดังนั้นจากการคำนวณอาจสันนิษฐานได้ว่า ปีกตไฉ้ อาจเป็นปีใดปีหนึ่งในปีจุลศักราช 842, 902, 962, 1022, 1082 และ 1142 เป็นต้น (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ตารางการหาปัจจัยศักราช จากปีศก และปีนักษัตร
ที่มา: ดัดแปลงจาก (ทวี 2531, 8)

3. การวิเคราะห์โดยวิธีการทางด้านจารึก และด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

เมื่อได้แนวทางการคำนวณแล้ว จะทำการศึกษาพระพุทธรูปที่มีจารึกที่ระบุเพียงปีศก และปีนักษัตร ในบทความนี้ขอยกตัวอย่างพระพุทธรูปที่สามารถนำมาวิเคราะห์อายุจากจารึกได้จำนวน 2 องค์ ซึ่งเมื่อนำปีศกและปีนักษัตรที่ปรากฏบนจารึกมาคำนวณหาอายุการสร้างในเบื้องต้นแล้ว จะใช้การวิเคราะห์ทางรูปแบบเพื่อกำหนดอายุที่ใกล้เคียงต่อไป

3.1 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดปงสนุก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
(ภาพที่ 5) ส่วนฐานด้านหน้าพบจารึกจำนวน 2 บรรทัด ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ และอักษรฝักขามในการจารึก มีความว่า **“ปีระวายเส็ด เเดิน 6 ออกสิบ 5 คำ วัน 7 ยาม 5 แล เจ้านันทประหย้า (ใ) หักกระทำ เพื่อสัพพะบุญแล”**

ภาพที่ 5 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดปงสนุกเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง
ที่มา: (ประเสริฐ 2551, 259)

การวิเคราะห์จากจารึก

จากปึก และป็นักษรในจารึก หากทำการคำนวณจากจารึกที่ระบุ “ปีระวายเส็ด” จะสามารถระบุอายุเบื้องต้นได้ว่าพระพุทธรูปอาจสร้างในปัจจุศักราช 828, 888, 948, 1068 และ 1188 ได้ หรือหากเทียบพุทธศักราชจะเป็น พ.ศ. 2009, 2069, 2129, 2249 และ 2369

ในส่วนนามที่ปรากฏในจารึกคือ “เจ้านันทประหยา” หรือ “เจ้านันทปัญญา” เมื่อนำไปสอบทานกับศิลาจารึก พบว่าปรากฏในรายนามพระสงฆ์ซึ่งมีนามคล้ายคลึงกัน คือ ในจารึกวัดป่ารวก จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2028 มีความว่า “...มหาสามี นนผญา เจ้าวัดหมื่นไร่...” (ฮันส์ เพนธ์, และคณะ 2542, 203-216) และจารึกเจ้าสี่หมื่นพยาวฝั่งเสมาวัดลี จ.พะเยา พ.ศ. 2038 มีความว่า “...มหาสามี นนผญา (อยู่) วัดใหม่...” (ประเสริฐ 2534, 157 – 161)

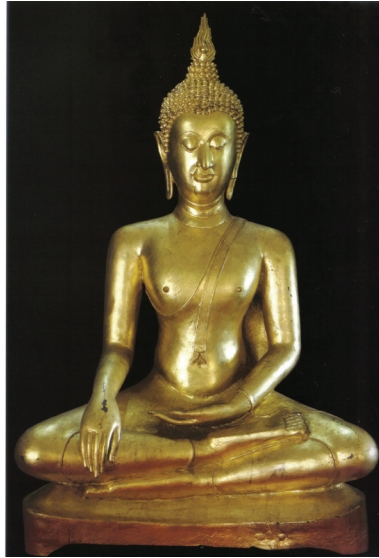
ส่วนในเอกสารและตำนานพบว่า นามดังกล่าวได้ปรากฏในตำนานพระธาตุจอมปิง ซึ่งเป็นวัดที่มีประวัติการบูรณะในสมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งครองราชย์ในช่วง พ.ศ. 1985-2030 โดยพระเจ้าติโลกราช และพระพี่เลี้ยง **เจ้านันทปัญญา** ได้บูรณะวัดที่สร้างโดยพระนางจามเทวีในเมืองจุมภิตะ (ใกล้กับพระธาตุลำปางหลวง) ต่อมาพระเจ้าติโลกราชได้ยกทัพมายังเมืองลำปางเพื่อขับไล่ข้าศึก และได้ให้พระราชเทวีประทับอยู่ที่เมืองจุมภิตะนั้น เมื่อเสร็จศึกจึงได้กลับมาบูรณะพระเจดีย์ และเปลี่ยนชื่อวัดว่า “วัดจอมพิงค์ไชยมงคล” เพื่อแสดงชัยชนะของพระองค์ในการรบครั้งนี้ (สงวน 2555, 358-360)

จากหลักฐานตำนานพระธาตุจอมปิงที่มีความเป็นไปได้ในเรื่องการบูรณะวัดที่เมืองลำปางของพระพี่เลี้ยง**เจ้านันทปัญญา** และประกอบกับสภาพที่เป็นถึง

พระพี่เลี้ยงของกษัตริย์ อาจได้รับการยกย่องให้เป็นผู้สูงศักดิ์ จึงใช้ “เจ้า” นำหน้าชื่อนาม จึงทำให้สันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่าพระพี่เลี้ยง “นันทปัญญา” เป็นผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ โดยสามารถกำหนดอายุการสร้างจากปีศก และปีนักษัตรได้คือ พ.ศ. 2009

การวิเคราะห์ทางรูปแบบ

จากการศึกษาพุทธลักษณะของพระพุทธรูป มีลักษณะโดยรวมแล้วคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปสุโขทัยอย่างมาก คือ พระพักตร์รูปไข่ ขมวดพระเกศาเป็นต่อมกลมขนาดปานกลาง พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโก่ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หยักเป็นคลื่น พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วนเล็กน้อย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก และลักษณะการทำนิ้วพระหัตถ์ที่ยาวไม่เท่ากัน พระดัชนี (นิ้วชี้) กระดกขึ้นมาเล็กน้อย (ศักดิ์ชัย 2556, 189-190) สามารถเปรียบเทียบกับกลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิราบในล้านนา ที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูปสุโขทัย ซึ่งกำหนดอายุในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 (ภาพที่ 6) ซึ่งจากลักษณะการแสดงพระหัตถ์ทั้งสี่ที่ไม่เสมอกันนั้น สามารถอนุมานเบื้องต้นได้ว่าเป็นพุทธลักษณะที่พบอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลพระเจ้าติโลกราช หรือสมัยก่อนหน้าเท่านั้น

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดพระเจ้าหลั่ม อ.หางดง จ.เชียงใหม่
ที่มา: (ศักดิ์ชัย 2551, 166)

อย่างไรก็ตามหากนำมาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปที่พบในเมืองลำปาง ที่มีการกำหนดอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 21 โดยเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน และลงรักปิดทอง ซึ่งรับรูปแบบอิทธิพลศิลปะสุโขทัย คือมีรัศมีเป็นเปลว ชายสังฆาฏิยาวลงมาจรดพระนาภี แต่มีการผสมผสานกับกลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร คือ พระพักตร์กลม และพระหनुเป็นปมขนาดใหญ่ (ภาพที่ 7) ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจสร้างสมัยหมื่นคำเพชรครั้งเข้ามาบูรณะพระธาตุลำปางหลวง ตามที่พบจารึกใน พ.ศ. 2019 (ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3: ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษร และ ภาษาไทย ขอม มอญ บาลีสันสกฤต

2508, 179-184) โดยจุดสังเกตที่สำคัญร่วมกันของพระพุทธรูปทั้งสององค์คือ การทำไรพระศก ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของพระพุทธรูปสุโขทัย และพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรศิลปะล้านนาที่ปรากฏในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 จึงอาจทำให้ตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปวัดปงสนุกเหนือ อาจสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2009 ก็ได้

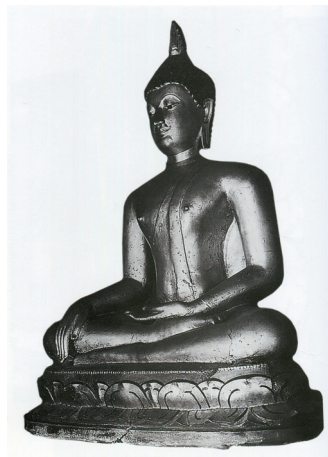

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง

จากการกำหนดอายุจากปีศก และปีนักษัตร ประกอบกับการวิเคราะห์ทางด้านจารึกได้กำหนดอายุให้อยู่ในปี พ.ศ. 2009 ในส่วนการวิเคราะห์ทางด้านรูปแบบศิลปะได้กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 จึงมีความเป็นไปได้

มากกว่าพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2009 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งนับว่าเป็นช่วงที่มี พัฒนาการทางศิลปะเกิดขึ้นมากยุคหนึ่ง และยังเป็นหลักฐานสำคัญที่สามารถ นำไปใช้กำหนดรูปแบบการทำไร่พระศกที่เริ่มเกิดขึ้นในพระพุทธรูปขัดสมาธิราบในล้านนา โดยสามารถสันนิษฐานได้ว่าพบมาแล้วอย่างน้อยในช่วง พ.ศ. 2009

3.2 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดแสงเมืองมา อำเภอเมือง จังหวัด ลำปาง (ภาพที่ 8) ส่วนฐานด้านหน้าพบจารึกจำนวน 2 บรรทัด ใช้ภาษาไทย ถิ่นเหนือ และอักษรฝักขามในการจารึก มีความว่า *“มหาเถรนาคนแสนเจ้า นื่องมหาเทวีศิษย์มหาพุทธสาครหื้อหล่อ พระเจ้าตนนี้ในปีมะเส็ง ไทยว่าดับ ไล่ เดือน 5 (หรือ 4) เพ(ง)บุญวันอังคาร ศักราชได้ 87.”*

ภาพที่ 8 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดแสงเมืองมา อ.เมือง จ.ลำปาง
ที่มา: (ประเสริฐ 2551, 149)

การวิเคราะห์จากจารึก

ปัญหาทางด้านจารึกของพระพุทธรูปองค์นี้คือ การระบุปีศักราชการสร้างที่มีตัวเลขปรากฏเพียง 2 หลัก ซึ่งไม่สามารถนำมาหาปีสร้างได้โดย ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร (ประเสริฐ และคณะ 2551, 260) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ว่า ตัวเลข “87.” โดยการใส่เครื่องหมายจุดหลังเลข 7 ไม่ใช่การจารึกเลข 0 แต่เป็นจุดเพื่อแสดงการสิ้นสุดในการจารึก โดยสามารถตรวจสอบได้จากปีศก และปีนักษัตรที่ปรากฏในจารึก ทำให้สันนิษฐานศักราชสร้างที่เกี่ยวข้องกับตัวเลข 87 และปีดับไล่ได้เป็นปีจุลศักราช (7)87 และ 8(4)7 หรือปีพุทธศักราช 1968 และ 2028

พระพุทธรูปองค์นี้มีผู้ศึกษา และนำเสนอไว้โดย สุรศักดิ์ ศรีสำออง รายชื่อที่ปรากฏในจารึกนั้น ได้เสนอข้อมูล จากการศึกษาเอกสารโบราณ และจารึกที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (สุรศักดิ์ 2553, 96-99)

มหาเถรนาคนแสนเจ้า ในตำแหน่ง “มหาเถร” มีตำแหน่งเป็นพระสงฆ์ระดับอาวุโส และมีพรรษาเกินกว่า 10 ปีขึ้นไป ชื่อ “นาคเสน” ปรากฏในรายนามเจ้าอาวาสวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) มีพระมหาเถระนาม “มหาสังฆราชา นาคเสน” หรือ “มหานาคเสน” ครองอารามในปี พ.ศ. 2019 - 2022 และถึงแก่มรณภาพเมื่ออายุ 83 ปี ในส่วนคำลงท้ายว่า “เจ้า” เป็นสิ่งแสดงชนชั้นทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับจารึกที่ระบุว่า มหาเถรนาคนแสนเป็นน้องของมหาเทวี

มหาเทวี โดยปกติจะหมายถึงสมเด็จพระราชชนนีของพระมหากษัตริย์ที่กำลัง

ครองราชย์ในช่วงเวลานั้น ในที่นี้มีรัชกาลที่สามารถเป็นไปได้ ดังนี้

- พระนางติโลกจุฑามหาเทวี (ชนนีพระเจ้าสามฝั่งแกน ราว พ.ศ. 1944 - 1968 หรือหลัง พ.ศ. 1985)
- พระมहाเทวี (ชนนีพระเจ้าติโลกราช หรือ แม่พระพิลก ราว พ.ศ. 1885 - 1992)
- พระมहाเทวี (ชนนีพระเจ้ายอดเชียงราย ราว พ.ศ. 2030 - 2065)

มหาพุทธสาคร ควรมีสถานะเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ โดยพบรายนาม ดังนี้

- พระมหาพุทธสาคร เป็นเจ้าอาวาสวัดโศการาม ใน พ.ศ. 1942 (จดุพรีศิริสัมพันธ์ และคณะ 2548, 399) (มหาเถรพุทธสาครท่านนี้ น่าจะเป็นพระภิกษุพุทธสาคร ผู้เป็นศิษย์องค์หนึ่งของพระสุนทรธรรมาโศภิตาจารย์แห่งสำนักพระอุทุมพรมหาสวามี ณ เมืองปั่น รัฐมอญ และกลับมาพำนักอยู่ เมืองสองแคว)
- เจ้าเถรพุทธสาคร ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ จากสมเด็จพระอินทราชา เป็น พระครูธรรมโมลีศรีราชบุตร ในปี พ.ศ. 1959 (พระพุทธรูป และพระพุทธรูปเจ้า 2519, 192-194) (พระเถระรูปนี้คงได้รับการสถาปนาเป็นราชครูของ พระศรีราชบุตร หรือสมเด็จพระเจ้าสามพระยา ซึ่งประทับอยู่ ณ เมืองชัยนาทบุรี หรือพิษณุโลก)
- พระมหาพุทธสาคร ร่วมกับพระมหาธรรมคัมภีร์ และพระเถระล้านนาอยุธยา และเมืองมอญ รวม 33 รูป เดินทางไปลังกา ในปี พ.ศ. 1966 และได้กระทำอุปสมบทในเมืองศรีสัชนาลัย ปี พ.ศ. 1973 (กรมศิลปากร 2534, 336)

ดังนั้นจากข้อมูลทางด้านเอกสารดังกล่าว สรุศักดิ์ได้เสนอว่า มหาเถรนาคนาแสน หรือ มหาเถรนาคนาแสนที่กล่าวถึงในจารึกฐานพระพุทธรูป คือ พระมหาเถรนาคนาแสนเป็นน้องของพระนางติโลกจุฑามหาเทวี ซึ่งอาจเกิดในราว พ.ศ. 1920 และเดินทางไปอุปสมบทใน พ.ศ. 1940 - 1941 โดยมีพระอาจารย์ คือมหาพุทธสาคร ซึ่งเป็นภิกษุชาวสุโขทัย ศิษย์พระมหาสมณเถร ซึ่งเป็นนิกายลังกาวงศ์เก่า เช่นเดียวกับวัดสวนดอก หลังจากนั้นมหาเถรนาคนาแสนได้พำนักในเมืองลำปาง และได้สร้างพระพุทธรูปที่เมืองลำปางในปี พ.ศ. 1968 หลังจากนั้นได้รับการสถาปนาให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบุปผารามในปี พ.ศ. 1998 ต่อมามรณภาพในปี พ.ศ. 2003 รวมชันษา 83 ปี (สรุศักดิ์ 2553, 102)

แนวคิดดังกล่าวจากหลักฐานการสรุปด้านเอกสารข้างต้น หากนำมาวิเคราะห์ และจัดลำดับเวลาอาจแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม พบการคำนวณช่วงเวลาขัดแย้ง เช่น มหาเถรนาคนาแสนได้สถาปนาเป็นเจ้าอาวาสวัดบุปผารามในช่วง พ.ศ. 1998 - 2003 แต่ในการนำเสนอข้างต้นระบุปี พ.ศ. 2019 - 2022 ซึ่งคลาดเคลื่อนไปราว 20 ปี จึงอาจทำให้ต้องมาทบทวนปีเกิดของมหาเถรนาคนาแสนใหม่ ดังนั้นมหาเถรนาคนาแสนควรจะเกิดในปี พ.ศ. 1940 โดยเป็นน้องของพระนางติโลกจุฑามหาเทวี และได้บวชในสำนัก เจ้าเถรพุทธสาคร หรือ พระครูธรรมโมลีศรีราชบุตร ซึ่งเป็นราชครูของสมเด็จพระเจ้าสามพระยา ที่ประทับอยู่ ณ เมืองชัยนาทบุรี หรือพิษณุโลก ใน พ.ศ. 1959 หลังจากนั้นได้มาพำนักอยู่ที่ลำปาง และสร้างพระพุทธรูปในปี พ.ศ. 1968 ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าอาวาสวัดบุปผารามในปี พ.ศ. 2019 และมรณภาพในปี พ.ศ. 2022 รวมชันษา 83 ปี

อนึ่งการศึกษาข้างต้นเป็นการคำนวณตามความเป็นไปได้ของช่วงเวลา แต่อย่างไรก็ตามได้พบหลักฐานจากจารึกว่ามีการใช้นามซ้ำกันในช่วงเวลาที่แตกต่างกันยกตัวอย่างเช่น “มหาสามีนาคเสนเจ้า” (ฮันส์ และคณะ 2548, 277-287) ในจารึกฐานพระพุทธรูป วัดปางหมอพง พ.ศ. 2155 จึงอาจอนุมานได้ว่านามที่ปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ นั้น อาจเป็นนามของพระสงฆ์ ซึ่งไม่ใช่อองค์เดียวกัน ดังนั้นจึงยังไม่สามารถระบุอายุการสร้างพระพุทธรูปที่แน่ชัดได้ แต่คงจะมีอายุการสร้างใน พ.ศ. 1968 และ 2028

การวิเคราะห์ทางรูปแบบ

ในการศึกษาด้านรูปแบบ สุรศักดิ์ ได้ให้เหตุผลว่า แม้จะไม่เคยปรากฏพระพุทธรูปลัทธิที่มีจารึกมาก่อนปี พ.ศ. 2008 แต่มีหลักฐานกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปสำริดในสมัยพระเจ้ากือนา ครองราชย์ในปี พ.ศ. 1898-1928 โดยพระสุนทร “พระมหาพุทธรูปหล่อ” ณ วัดพระยืน เมืองลำพูน สร้างในปี พ.ศ. 1912 (จำปา 2533, 78-80) และพบการจารึกด้านล่างของภาพพระพุทธรูปลีลาคนูนบนแผ่นทองจังโก ที่องค์ระฆังของเจดีย์พระธาตุหริภุญชัย (งานเกี่ยวกับจารึก 2525, 38-81) จึงอาจเป็นไปได้ว่าการจารึกบนฐานพระพุทธรูปน่าจะจะมีมาแล้วในราวพุทธศตวรรษที่ 20 นอกจากนี้ได้นำรูปแบบพระพุทธรูปที่มีจารึกที่ฐานที่สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2008 – 2269 มาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดแสงเมืองมาเห็นว่ามีความแตกต่างกันมาก จึงทำให้สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างใน พ.ศ. 1968

จากข้อสันนิษฐานรูปแบบข้างต้น อาจมีช่องทางให้สามารถทำการการศึกษาได้ คือ การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบนั้น นอกจากจะต้องคำนึงถึงพระพุทธรูปต้นแบบที่มีอายุชัดเจนแล้ว อาจต้องนำรูปแบบมาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปที่พบในแหล่ง หรือเมืองเดียวกัน เพราะในแต่ละพื้นที่นั้น จะมีลักษณะรูปแบบศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งกลุ่มพระพุทธรูปในเมืองลำปางจะค่อนข้างมีความคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปสุโขทัย ทำให้การศึกษาเปรียบเทียบกับกลุ่มพระพุทธรูปที่มีจารึกในเมืองเชียงใหม่ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

ดังนั้น หากนำพระพุทธรูปวัดแสงเมืองมา วิเคราะห์ทางด้านรูปแบบจะเห็นได้ว่า ลักษณะโดยรวมทั่วไปมีความคล้ายคลึงพระพุทธรูปสุโขทัย คือ พระพักตร์รูปไข่ ไม่มีไรพระศก ขมวดพระเกศาปานกลาง พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโค้ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หยุกเป็นคลื่น พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก และพระหัตถ์ทั้งสองยาวไม่เสมอกัน (ภาพที่ 6) และมีการทำพระวรกายค่อนข้างอวบอ้วนเล็กน้อยตามแบบพระพุทธรูปล้านนา และการทำฐานบัวปาละ ซึ่งในส่วนพระพุทธรูปล้านนาได้พบหลักฐานการทำฐานบัวปาละร่วมกับพระพุทธรูปขัดสมาธิราบมาแล้วอย่างน้อยใน พ.ศ. 2019 (ภาพที่ 9) เนื่องจากส่วนใหญ่จะพบในพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร นอกจากนี้เมื่อนำพุทธลักษณะโดยรวมมาเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปในเมืองลำปาง จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันมาก (ภาพที่ 5) จึงมีความเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปวัดแสงเมืองมาอาจสร้างในช่วงปลายสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. 2028

จากการกำหนดอายุจากปีศก และป็นักษัตร ประกอบกับการวิเคราะห์ทางด้านจารึกได้กำหนดอายุให้อยู่ในปี พ.ศ. 1968 หรือ 2028 ในส่วนการวิเคราะห์ทางด้านรูปแบบศิลปะได้กำหนดอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 จึงมีความเป็นไปได้มากกว่าพระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดแสงเมืองมา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2028

ภาพที่ 9 พระพุทธรูปปางมารวิชัย วัดพระธาตุคุดยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

4. สรุป

การกำหนดอายุพระพุทธรูปที่มีจารึกด้วยวิธีการตรวจสอบปีสร้างจากการคำนวณปีศก และปีนักษัตรที่ปรากฏในจารึก สามารถนำมาช่วยในการกำหนดอายุให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยทำให้ปีสร้างเป็นช่วงเวลาที่เจาะจงมากขึ้น ซึ่งเมื่อนำมาตรวจสอบร่วมกับรูปแบบศิลปะ จะยังทำให้การกำหนดอายุมีหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือ และเป็นรูปธรรมมากขึ้นด้วย

จากการศึกษาพระพุทธรูปล้านนาที่มีจารึก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์จากจารึก และรูปแบบศิลปะ ซึ่งได้ยกตัวอย่างพระพุทธรูปจำนวน 2 องค์ที่สามารถใช้เครื่องมือทั้งสองแบบในการวิเคราะห์เพื่อกำหนดอายุนั้น อาจทำให้สรุปได้ถึงลักษณะการใช้ข้อมูลในการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยเฉพาะเรื่องการนำเครื่องมือต่างๆ มาใช้ในการตรวจสอบนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแต่การเปรียบเทียบรูปแบบทางศิลปกรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถนำหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น หลักฐานเอกสาร ตำนาน หรือแบบแผนจารึก มาร่วมใช้เป็นเครื่องมือในการอ้างอิงเพื่อกำหนดอายุพระพุทธรูปที่มีจารึก หรือศิลปวัตถุอื่นที่มีจารึกได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ทนุโบราณคดีศึกษาจรของศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล และทนายจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จล่วงไปได้ด้วยความกรุณาจากผู้มีพระคุณหลายด้าน ทั้งด้านความรู้ กำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม ผู้ทรงคุณวุฒิ ศาสตราจารย์ สายันต์ ไพเราะญจิตร ผู้ทรงคุณวุฒิในโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบ วิทยานิพนธ์ ที่กรุณาใช้เวลาแนะนำ และตรวจแก้ ตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มต้น การทำวิจัย กระทั่งวิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ รวมถึงคณาจารย์ภาควิชา ประวัติศาสตร์ศิลปะผู้ซึ่งให้ความรู้ในทุกรายวิชาเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำวิจัย

รองศาสตราจารย์ กรรณิการ์ วัฒนเกษม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาโบราณ กรุณาเสียสละเวลาช่วยตรวจสอบข้อมูลการอ่านจารึก และขอขอบคุณชัชพิสิฐ ปาชนะนี้ ผู้อ่านจารึก

ขอขอบคุณพิชิต ดร. อชิรัชญ์ และอาจารย์กวิฏ ผู้ร่วมเดินทางในการเก็บข้อมูล ภาควิชาอย่างไม่ลืมหูลืม และดูแลผู้วิจัยตลอดมา ขอขอบคุณพ่อ และแม่ ที่เลี้ยงดูอย่างดีที่สุด สนับสนุน ให้กำลังใจ ที่สำคัญคือให้มีชีวิตอิสระ และเป็น ตัวของตัวเอง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จไม่ได้ถ้าไม่มีพระเจ้า ขอขอบคุณพระเจ้า

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. 2534. *กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เล่ม 4 ชินกาลมาลีปกรณ์*, 336.
- งานเกี่ยวกับจารึก. 2525. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- จตุพร ศิริสัมพันธ์ และคณะ. 2548. *ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- จำปา เยื้องเจริญ. 2533. *วิเคราะห์ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. 2531. *ศักราชเทียบหนไทย*. เชียงใหม่: สมาคมวายุเอี่ยม ซี เอ.
- _____. 2532. *วัฒนธรรมล้านนา แม่กาบใจ (ระบบหนไท)*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเสริฐ ณ นคร. 2534. *จารึกล้านนาภาคที่ 1. 2 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน.
- ประเสริฐ ณ นคร. 2551. *จารึกล้านนา ภาค 2. 2 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร.
- ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3: *ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษร และ ภาษาไทย, ขอม, มอญ, บาลีสันสกฤต*. 2508. พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประชุมจารึกเมืองพะเยา*. 2538. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2551. ศิลปะเมืองเชียงใหม่: วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมสมัยกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2556. พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบพัฒนาการและความเชื่อของคนไทย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สงวน โชติสุขรัตน์. 2555. ประชุมตำนานล้านนาไทย. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

สุรศักดิ์ ศรีสำออง. 2553. ล้านนา-สุโขทัย: จารึก: สารัตถะทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

พระพุทธรูปงาม และพระพุทธรูปงามเจ้า. 2519. ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ฮันส์ เพนธ์. 2519. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.

ฮันส์ เพนธ์, พรหมเพ็ญ เครือไทย และศรีเลา เกษพรหม. 2542. ประชุม จารึกล้านนา เล่ม 3 จารึกในพิพิธภัณฑ์ฯ ลำพูน. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฮันส์ เพนธ์ และคณะ. 2551. ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 13 จารึกในจังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่: คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฮันส์ เพนธ์ และคณะ. 2548. ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 13 จารึกในจังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่: คลังข้อมูลจารึกล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.